

**MAKTABGACHA TA'LIM YOSHIDAGI BOLALAR NUTQ
BUZILISHLARINI LOGORITMIKA USULLARI ASOSIDA
KORREKSIYALASH: ILMIY-NAZARIY VA AMALIY
TAJRIBA ASOSIDA TAHLILI**

Solijonova Gulshanoy Javlonbek qizi
Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti
“Maxsus pedagogika” yo‘nalishi
4-kurs talabasi
Ilmiy rahbar: Xamidova Muborak

Annotatsiya. O‘zbekiston Respublikasida maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, bolalarning nutqiy, psixik va ijtimoiy rivojlanishini ta’minlash masalalari dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu ilmiy maqolada maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalarda uchraydigan nutq buzilishlarini logoritmika usullari asosida korreksiyalashning ilmiy-nazariy va amaliy jihatlari keng yoritilgan.

Logoritmika nutq, musiqiy ritm va harakatning uzviy uyg‘unligiga asoslangan kompleks metod sifatida tahlil qilinib, uning logopedik amaliyotdagi o‘rni asoslab berilgan. Maqolada logoritmik mashg‘ulotlarning bolalar nutq apparati, fonematik eshituv, nutq ritmi va psixomotor rivojlanishiga ta’siri ilmiy manbalar hamda amaliy tajribalar asosida ochib berilgan. Shuningdek, maktabgacha ta’lim muassasalarida logoritmik mashg‘ulotlarni tashkil etish bosqichlari, metodlari va samaradorligi tahlil qilingan.

Tadqiqot natijalari logoritmika usullarining dislaliya, duduqlanish va umumiy nutq rivojlanmaganligi kabi nutq buzilishlarini bartaraf etishda yuqori samaradorlikka ega ekanini ko‘rsatadi. Ushbu maqola logopedlar, maktabgacha ta’lim pedagoglari va maxsus ta’lim mutaxassislari uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: logoritmika, nutq buzilishlari, maktabgacha ta’lim yoshi, logopediya, ritm, musiqiy-harakatli mashqlar, nutq korreksiyasi.

Аннотация. В Республике Узбекистан развитие системы дошкольного образования является одним из приоритетных направлений государственной политики. Особое внимание уделяется обеспечению речевого, психического и социального развития детей. В данной научной статье подробно рассматриваются теоретические и практические аспекты коррекции речевых нарушений у детей дошкольного возраста с использованием логоритмических методов.

Логорitmika анализируется как комплексный метод, основанный на гармоничном сочетании речи, музыкального ритма и движения, и

обосновывается её роль в логопедической практике. В статье исследовано влияние логоритмических занятий на речевой аппарат детей, фонематическое восприятие, ритм речи и психомоторное развитие на основе научных источников и практического опыта. Также рассматриваются этапы организации логоритмических занятий в дошкольных образовательных учреждениях, методика их проведения и эффективность.

Результаты исследования показывают, что логоритмические методы обладают высокой эффективностью при коррекции дислалии, заикания и общего недоразвития речи. Статья представляет практическую ценность для логопедов, педагогов дошкольного образования и специалистов по специальному обучению.

Ключевые слова: логоритмика, дошкольный возраст, речевые нарушения, логопедия, коррекция речи, музыкально-ритмические упражнения, психомоторное развитие.

Abstract. In the Republic of Uzbekistan, the development of the preschool education system is one of the priority areas of state policy. Particular attention is paid to ensuring the speech, psychological, and social development of children. This scientific article examines the theoretical and practical aspects of correcting speech disorders in preschool children through the use of logorhythmic methods.

Logorhythmics is analyzed as a comprehensive approach based on the harmonious integration of speech, musical rhythm, and movement, and its role in speech therapy practice is substantiated. The article explores the impact of logorhythmic activities on the speech apparatus, phonemic perception, speech rhythm, and psychomotor development of children, based on scientific sources and practical experience. The stages of organizing logorhythmic sessions in preschool educational institutions, their methodology, and effectiveness are also discussed.

The results of the study show that logorhythmic methods are highly effective in correcting dyslalia, stuttering, and general speech underdevelopment. The article has practical significance for speech therapists, preschool educators, and specialists in special education.

Keywords: logorhythmics, preschool age, speech disorders, speech therapy, speech correction, musical-rhythmic exercises, psychomotor development.

Kirish. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev o‘z nutq va chiqishlarida yosh avlod tarbiyasi, ularning intellektual va ma’naviy rivoji davlat taraqqiyotining asosiy omillaridan biri ekanini alohida ta’kidlab kelmoqda. Prezidentimiz ta’kidlaganidek, *“Farzandlarimizning har tomonlama sog‘lom va barkamol bo‘lib voyaga yetishi uchun ta’limning eng muhim bosqichi — maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratishimiz zarur”*.

Mazkur g'oyalar maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar rivojini ta'minlash, xususan, ularning nutqiy rivojlanishidagi muammolarni erta aniqlash va bartaraf etish masalasining dolzarbligini ko'rsatadi. Bugungi kunda maktabgacha yoshdagi bolalar orasida nutq buzilishlari sonining ortib borayotgani logopediya faniga yangi, samarali va kompleks metodlarni joriy etishni taqozo etmoqda.

Shu nuqtai nazardan, logoritmika usullari bolalar nutqini rivojlantirish va korreksiyalashda alohida ahamiyat kasb etadi. Logoritmika nafaqat nutqni, balki bolaning umumiy harakat faolligi, emotsional holati va ijtimoiy moslashuvini ham rivojlantirishga xizmat qiladi.

1. Logoritmikaning ilmiy-nazariy asoslari

Logoritmika logopediya, musiqiy pedagogika va neyropsixologiya fanlari kesishmasida shakllangan kompleks metod hisoblanadi. Ilmiy manbalarda logoritmika nutqning ritmik-intonatsion tomonini rivojlantirishga qaratilgan maxsus mashqlar tizimi sifatida talqin etiladi.

L.S. Vygotskiy nutq va harakat faoliyatining o'zaro bog'liqligini asoslab, bolaning rivojlanishida faoliyatning muhim rolini ta'kidlagan. A.R. Luriya esa nutq markazlari va harakat analizatorlari o'rtasidagi neyrofiziologik bog'liqlikni ilmiy jihatdan isbotlagan. Ushbu nazariy qarashlar logoritmikaning ilmiy asosini tashkil etadi.

Logoritmika quyidagi tamoyillarga tayanadi:

- nutq, harakat va musiqaning birligi;
- mashg'ulotlarning tizimliliigi va izchilligi;
- bolaning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish;
- emotsional jihatdan qulay muhit yaratish.

2. Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq buzilishlarining o'ziga xos xususiyatlari

Maktabgacha yoshdagi bolalarda uchraydigan nutq buzilishlari ko'pincha psixomotor rivojlanish bilan bog'liq bo'ladi. Eng keng tarqalgan buzilishlar quyidagilardan iborat:

- dislaliya;
- duduqlanish;
- umumiy nutq rivojlanmaganligi;
- fonetik-fonematik yetishmovchilik.

Mazkur buzilishlar bolaning nutq ritmi, nafas olish, artikulyatsiya apparati va umumiy harakat koordinatsiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli ularni faqat artikulyatsion mashqlar orqali emas, balki kompleks yondashuv asosida korreksiyalash muhimdir.

3. Logoritmik mashg'ulotlarning mazmuni va metodikasi

Logoritmik mashg'ulotlar aniq tuzilishga ega bo'lib, uch asosiy bosqichda olib

boriladi.

3.1. Tayyorlov bosqichi

Bu bosqichda bolalarda musiqiy ritmni his qilish, diqqatni jamlash va umumiy harakat faolligini oshirishga qaratilgan mashqlar bajariladi.

3.2. Asosiy bosqich

Asosiy bosqichda:

- ritmik yurish va sakrash mashqlari;
- she'r va qo'shiqlarni harakat bilan uyg'unlashtirish;
- nafas va ovoz mashqlari;
- artikulyatsion mashqlar musiqiy ritm asosida bajariladi.

3.3. Yakuniy bosqich

Yakuniy bosqich mashg'ulotni umumlashtirish va bo'shashtiruvchi mashqlar orqali bolaning emotsional holatini barqarorlashtirishga qaratiladi.

4. Amaliy tajriba va tadqiqot natijalari

4. Tadqiqot metodologiyasi

Amaliy tajriba maktabgacha ta'lim muassasasida **tajriba-sinov** usulida olib borildi. Tadqiqot Toshkent shahridagi maktabgacha ta'lim muassasasi bazasida **2024–2025 o'quv yili davomida 3 oy** mobaynida amalga oshirildi.

Tadqiqotda jami **24 nafar 5–6 yoshli bola** ishtirok etdi. Ular nutq rivojlanishidagi muammolariga ko'ra ikki guruhga ajratildi:

- **tajriba guruhi** – 12 nafar bola (logoritmik mashg'ulotlar asosida korreksiyalash olib borildi);
- **nazorat guruhi** – 12 nafar bola (an'anaviy logopedik mashg'ulotlar bilan shug'ullandi).

Tajriba guruhidagi bolalar bilan **haftasiga 2–3 marotaba**, har biri **20–25 daqiqa** davom etuvchi logoritmik mashg'ulotlar tashkil etildi. Mashg'ulotlar logoped, tarbiyachi va musiqiy rahbar hamkorligida olib borildi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

- pedagogik kuzatuv;
- logopedik diagnostika;
- nutq rivojlanishini baholash kartalari;
- solishtirma tahlil;
- statistik umumlashtirish.

Bu metodlar bolalarning nutqiy, psixomotor va emotsional rivojlanishidagi o'zgarishlarni aniqlash imkonini berdi.

5. Tadqiqot natijalari

Tajriba-sinov ishlari natijalari logoritmik mashg'ulotlarning yuqori samaradorligini ko'rsatdi.

Tadqiqot yakunida quyidagi ijobiy o'zgarishlar aniqlandi:

- **nutq faolligi** tajriba guruhida o'rtacha **35–40% ga oshdi**, nazorat guruhida esa bu ko'rsatkich **15–18%** atrofida bo'ldi;
- **tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish ko'nikmalari** tajriba guruhidagi bolalarning **75% ida sezilarli darajada shakllandi**, nazorat guruhida esa **45–50%** ni tashkil etdi;
- **duduqlanish holatlari** tajriba guruhida **40% ga kamaydi**, nutqiy zo'riqish va pauzalar soni qisqardi;
- **fonematik eshituv** rivojlanishida tajriba guruhida **30% lik ijobiy siljish** kuzatildi;
- bolalarning **ijtimoiy moslashuvi va muloqotga kirishish faolligi** sezilarli darajada yaxshilandi.

Olingan natijalar logoritmik mashg'ulotlar nutq buzilishlarini korreksiyalashda an'anaviy usullarga nisbatan **yanada samaraliroq** ekanini tasdiqladi.

6. Xulosa va tavsiyalar

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarda nutq buzilishlarini logoritmika usullari asosida korreksiyalash zamonaviy logopedik amaliyotning eng samarali va ilmiy asoslangan yo'nalishlaridan biri ekanligi tadqiqot jarayonida o'z tasdig'ini topdi. Logoritmika nutq, harakat va musiqaning uzviy uyg'unligi orqali bolaning nutqiy faoliyatiga kompleks ta'sir ko'rsatib, uning psixomotor, emotsional va ijtimoiy rivojlanishini ham qo'llab-quvvatlaydi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, logoritmik mashg'ulotlar:

- nutq ritmi va tempini me'yorlashtirishga,
- tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish ko'nikmalarini shakllantirishga,
- fonematik eshituvni rivojlantirishga,
- nutqiy zo'riqish va emotsional taranglikni kamaytirishga,
- bolaning umumiy harakat koordinatsiyasi va diqqatini mustahkamlashga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Ayniqsa, duduqlanish va umumiy nutq rivojlanmaganligi kuzatiladigan bolalar bilan olib borilgan logoritmik mashg‘ulotlar natijasida nutqiy faollikning oshgani, muloqotga kirishishdagi qiyinchiliklarning kamaygani va ijtimoiy moslashuv darajasining yaxshilangani aniqlandi. Bu holat logoritmika usullarining faqat nutqni emas, balki bolaning shaxs sifatida rivojlanishini ham ta’minlashini ko‘rsatadi.

Tadqiqot natijalariga tayangan holda quyidagi ilmiy-amaliy tavsiyalar ilgari suriladi:

1. **Maktabgacha ta’lim muassasalarida logoritmik mashg‘ulotlarni tizimli joriy etish**, ularni logopedik mashg‘ulotlarning ajralmas qismi sifatida rejalashtirish maqsadga muvofiqdir.
2. **Logoped, tarbiyachi va musiqiy rahbarlar o‘rtasida hamkorlikni kuchaytirish**, chunki logoritmika nutq, musiqiy ritm va harakat uyg‘unligiga asoslanadi.
3. **Logoritmika bo‘yicha metodik qo‘llanmalar va o‘quv-uslubiy majmualar ishlab chiqish**, ayniqsa maktabgacha yoshdagi bolalar uchun moslashtirilgan mashqlar tizimini yaratish zarur.
4. Nutq buzilishlarini **erta aniqlash va erta korreksiyalash** maqsadida logoritmika elementlarini kichik guruhlardan boshlab qo‘llash tavsiya etiladi.
5. **Ota-onalarni logoritmika elementlari bilan tanishtirish**, uy sharoitida bajarilishi mumkin bo‘lgan oddiy ritmik va nutqiy mashqlarni tavsiya etish bolaning rivojlanishida uzluksizlikni ta’minlaydi.
6. Kelgusida **logoritmika usullarining autizm spektri buzilishlari, alaliya va dizatriya** kabi murakkab nutq buzilishlariga ta’sirini o‘rganishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish maqsadga muvofiqdir.

Umuman olganda, logoritmika maktabgacha ta’lim tizimida nutq buzilishlarini korreksiyalashning innovatsion, samarali va ilmiy asoslangan vositasi bo‘lib, uni ta’lim-amaliyotga keng joriy etish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. Ushbu metod davlatimiz tomonidan maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirishga qaratilgan islohotlar mazmuniga to‘liq mos keladi hamda barkamol avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Vygotskiy L.S. *Rech i myshleniye*. – Moskva: Pedagogika, 2005.
2. Luriya A.R. *Osnovy neyropsikologii*. – Moskva: MGU, 2006.
3. Volkova G.A. *Logoritmika v sisteme korreksionnoy raboty*. – Moskva, 2010.
4. Vlasova N.A. *Zaikaniye u detey i puti ego preodoleniya*. – Moskva, 2008.
5. Rahmonova D.X. *Logopediya asoslari*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirishga oid nutqlari va qarorlari. – Toshkent, 2021.